

Šimek, Emanuel

Závěr

In: Šimek, Emanuel. *Poslední Keltové na Moravě*. Vyd. 1. Brno: Universita v Brně s podporou Ministerstva školství a kultury, 1958, pp. [467]-488

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118961>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

X

ZÁVĚR

Otázka někdejšího vzájemného poměru Keltů, Germánů a Slovanů ve střední Evropě a zejména v našich zemích byla po mnoho let předmětem mého studia. Viděl jsem, že jednostranná řešení, k nimž dospívali filologové, historikové a posléze také archeologové svými osobitými výklady pramenů, jež uznávali (při čemž obě první skupiny přechoasto neznaly, a proto také podceňovaly význam archeologických nálezů jako pramenů historických, a třetí skupina neznala nebo podceňovala skutečný význam historických zpráv písemných), nemohou nám dáti správné poučení. Proto jsem se snažil hledati správné řešení vlastní cestou, kriticky zhodnotit vše, co nám pro ně mohou povědět jak psané prameny historické, tak také — nespočetné již dnes — památky archeologické.

Studiem nálezového materiálu jsem již roku 1913 dospěl k přesvědčení, že nemůže být správné stanovisko vševládného tehdy v naší odborné literatuře slovanského autochthonismu, který hlásal a hájil myšlenku, že archeologické nálezy dokazují plynulý vývoj kultury pravěkého obyvatelstva našich zemí od střední doby bronzové až po historickou slovanskou dobu hradištní v pokročilém středověku, a vyvodil z toho závěr, že to byli Slované, kteří po všecky ty věky naše země obývali. Postavil jsem se proti tomuto názoru v knize „Čechy a Morava za doby římské“ a v dalších pracích, kde jsem ukázal, že mezi dobou osídlení našich zemí lidem popelnicových polí t. zv. lužicko-slezských a historickým osídlením slovanským byla mezera mnoha staletí, jež byla vyplněna zcela cizorodým osídlením keltským a germánským, doložil jsem nálezovým materiálem, že na vývin t. zv. dobřichovské kultury doby římské v Čechách měla základní vliv kultura keltská (latenská kultura českých Volků Tektosagů) a nikoli kultura lidu popelnicových polí, že tato dobřichovská kultura v obou svých obdobích (pičhorském i třebeckém) patřila polabským Germánům, a to Hermundurům, n i k o l i M a r k o m a n ů m, jak se domnívali většinou archeologové němečtí a po nich, hlavně v posled-

ních desítiletích, i někteří badatelé naši¹, že germánští Markomani a Kvádové podle výslovných svědectví antických autorů měli svá sídla v rakouském a slovenském Podunají, a že na Moravě v prvních staletích našeho letopočtu byli usazeni keltští Kotini jako poslední zbytek hercynských Volků Tektosagů².

Tato poslední these je také předmětem této práce. Časový rámec práce je dán na jedné straně počátkem doby pozdnělatenské, na druhé straně posledními dosud známými stopami keltského života na Moravě ve 4. století našeho letopočtu. Zaujímá tedy zhruba dobu asi půl tisíciletí.

Výsledky, k nimž jsem dospěl, bych stručně shrnul asi do této přehledné úvahy:

Základním omylem v historiografii Čech a Moravy bylo mechanické promítání rovnice *Boiohemum* = *Böhmen* = *Čechy* do minulých dob kolem rozhraní letopočtů a do staletí následujících. Tento omyl, kterým byly zatíženy všechny historické výklady o minulosti našich zemí již od doby renesanční, je téměř stejně osudný jako omyl, jehož by se dopouštěl ten, kdo by ztotožňoval Sasko pozdních dob historických (království Saské severně od českých hranic) se Saskem dob Karla Velikého. Pro výklad historie našich zemí to byl omyl přímo tragický. Byl jím úplně zkreslen obraz osídlení končin severně od Dunaje v oblasti (zhruba) mezi Řeznem a Vácovem, naše země v to počítajíc.

Druhého pro historiografii našich zemí rovněž osudného omylu se dopustil linguista a vedle Kašpara Zeusse druhý hlavní zakladatel nauky o germánských starožitnostech Karel Müllertím, že opustil své někdejší správné stanovisko v otázce lokalisace keltských Kotinů a přiklonil se k náhodnému nápadu neoborníka v otázkách historických a ethnologických Eduarda Suesse, který na jeho dotaz jako geolog odpověděl, že pro umístění Kotinů, kteří podle svědectví Tacitova „vykopávají železo“, by se nejlépe hodilo Slovenské Krušnohoří jako pohoří v oblasti nad Dunajem nejbohatší na železné rudy.

Müllenhoffovi jako linguistovi, který neměl skrupulí kriticky školeného historika, a kterému nadto jeho dřívější stanovisko, že Kotini byli na Moravě, působilo rozpaky v otázce moravské lokalisace Kvádů, se nápad geologa Suesse docela zamlouval, a tak umístil prostě Kotiny bez ohledu na historická

¹ A jak stále ještě se nesprávně učí v našich školních učebnicích.

² Šimek, ČM. 10 a d., Národopis Čech a Moravy v geografii Kl. Ptolemaia, Sborník I, sjezdu slov. geografů a ethnogr. 1924 (Praha 1926), 284 a d., Poloha sídel Kvádů a Baimů podle údajů Kl. Ptolemaia, Sborník čs. spol. zeměp. 37 (1931), 19 a d., KG. 3 a d., Problémy moravské prehistorie, ČMM LIX (1935), 45 a d., VG. II. 176 a d., 194 a d., IV. 40, 44 a d., 203 a d., 211 a d., Západní Slované a Germáni, Z dávných věků I (1947), 2 a d., Chebsko v staré době (Brno 1955), 69 a d., 81 a d.

svědectví soudobých antických zpravodajů s odvoláním na Suessovo dobré zdání do Slovenského Krušnohoří. Osud Kotinů v historiografii byl jeho výrokem zpečetěn. Hlavně proto, že Kvádové mohli být — právě v době vypjatých velkoněmeckých aspirací — po odstranění této překážky snáze umístěni na Moravu (celou), podobně jako Markomani do Čech, a že tím byl zbudován a podepřen pilíř velkoněmeckých nároků na naše země.

A třetího osudného omylu se dopustil moravský historik archivář B. B r e t h o l z, který se jako přesvědčený Velkoněmec (třebaže s příměsí židovské krve) snažil odstranit překážky, jež se stavěly v cestu velkoněmeckým nárokům, a prohlásil proto, jistě proti svému lepšímu přesvědčení kriticky školeného historika, že potomci starých Markomanů a Kvádů žili v obou našich zemích i po řadu pozdějších staletí, kdy už v historii o nich není ani zmínky, až do doby pozdněstředověké kolonisace ve 12. a 13. století, neboť — není ani jediné historické zprávy o tom, že Markomani a Kvádové z Čech a z Moravy odešli! Žili tu tedy dále a dočkali se německé kolonisace! Tím je dán důkaz, že obě země jsou po právu starými německými zeměmi, do nichž se Češi vetřeli jako bezprávný a méněcenný živel...

Tento Bretholzův — se stanoviska historické kritiky zcela nemožný a bezcenný — výklad *ex silentio* byl stoupenci velkoněmeckých a později hitlerovských aspirací s nadšením a bez výhrad přijat, neboť — účel světlí prostředky! Ale byl přesto pln osudové tragiky především pro svého autora. Nic mu nepomohlo, že takto znásilnil historii, aby se zavděčil svým pánům. Stačila kapka židovské krve, aby za hitlerovské okupace tragicky skončil...

Historická skutečnost byla ovšem zcela jiná, než jak nám byla podle těchto tří základních a v nové době také vědomě tendenčních omylů vykládána.

Základem pro její řešení je správné umístění *Boiohema*, v němž se usídlil Marobud se svými Markomany.

Kde je třeba hledati *Boiohemum* = domovinu Bojů, o níž mluví antičtí autoři? Základním pilířem pro řešení této otázky jsou především zprávy Strabonovy, Velleiovy, Tacitovy a Ptolemaiovy. Všecky tyto zprávy svědčí o tom, že jižní pomezí *Boiohema* tvořil tok řeky Dunaje.

Strabon nám výslovně dosvědčuje, že sídla Bojů hraničila se sídly Vindeliků. O těch víme bezpečně, že jejich severním pomezím byl tok Dunaje. Z toho tedy je zřejmé, že sídla Bojů musila být s druhé, severní strany Dunaje.

Velleius Paterculus svědčí, že sídla Marobudových Markomanů v *Boiohemu* hraničila s Norikem a Pannonií, z čehož rovněž jasně vyplývá, že rozhraním musil být Dunaj.

Tato obě svědectví Marobudových souvěkoců z doby kolem počátku našeho letopočtu potvrzuje koncem I. století našeho letopočtu Tacitus ve své Germanii, kap. 41 a 42, kde výslovně praví, že při Dunaji sídlí svěbští kmenové: Hermunduři (podunajští), vedle nich Naristi a vedle těch Markomani a Kvádové, a ti všichni že tvoří na Dunaji germánskou frontu (čelo Germanie) proti římskému imperiu. O Markomanech svědčí Tacitus, že mají svá sídla v území Bojů (Boihemu — kap. 28), jehož si dobyli svou statečností.

A že jižním pomezím Boiohema, někdejší domoviny Bojů, byl tok Dunaje, výslovně dosvědčuje také v první polovině 2. století našeho letopočtu Ptolemaios jednak svým údajem o *Baimech* = obyvatelích Strabonova *Buiaima* = *Boihaema*, že jejich sídla šla až k Dunaji (II. 11. 11), jednak tím, že k ústí Innu do Dunaje umísťuje bojské město *Boiodurum* (II. 12. 5 podle vydání Cuntzova). O severních hranicích markomanských sídel svědčí Ptolemaios (II. 11. 11), že jsou jižně od „lesa“ Gabréty (= jižní Šumavy a Novohradských hor).

Jižním pomezím Boiohema zůstal tok Dunaje až do pokročilého středověku, kdy se dovídáme ze zpráv o tažení vojsk Karla Velikého proti Avarům roku 791, že jedno křídlo výpravy táhlo podle severního břehu této řeky „*per Beehaimos*“, územím Slovanů, obývajících staré Boiohemum. Později, když se bavorskou kolonizací slovanské osídlení tohoto území v severním Podunají (v dnešních severních Rakousích) ztenčilo germanisací a odchodem slovanského lidu do jižních Čech, posunuly se postupem doby také jižní hranice „Boiohema“ na jihočeské pomezí hory. Severní hranice Boiohema, které původně podle Ptolemaiiova záznamu *Bainochaimů* (= obyvatelů Boiohaema, II. 11. 10) šly zhruba asi střední částí Čech, se ještě později, po záboru državy Slavníkovců a tím i celých jižních Čech (dnešních) koncem 10. století vévodskou dynastií Přemyslovců, posunuly až na severočeské hory, na severní pomezí nového přemyslovského státu. Tak vzniklo „Boiohemum“ pozdních dob historických, jehož hranice jsou od té doby až podnes totožné s hranicemi dnešních Čech.

Rovnice *Boiohemum* = *Böhmen* = *Čechy* platila tedy teprve od dob pokročilého středověku. Promítat ji hlouběji do minulosti a dokonce až do dob kolem rozhraní letopočtů je zhola nesprávné a znamená hrubé — ať již vědomé či bezděčné — zkreslování historie a zároveň také ethnografického obrazu dob kolem rozhraní letopočtů a v dalších staletích celého prvního tisíciletí naší éry.

Z historických zpráv o sídlech Bojů, svrchu citovaných, vyplývá po stránce archeologické podle našich dnešních vědomostí jediný možný závěr, že tito hercynští Bojové byli lidem jihočeských a bavorských mohylových polí,

jehož území zaujímalo právě oblast od břehů Dunaje a území Vindeliků až po střední Čechy. Patřili tedy tito Bojové k velké skupině středoevropských Keltů, kteří své mrtvé pohřbívali pod mohylami. S druhé strany Dunaje patřili k této skupině, pokud víme, také jejich sousedé Vindelikové a dále na východ Norikové (Tauriskové).

Patřila-li Bojům mohylová pole v severovýchodních Bavořích a v jižních a jihozápadních Čechách, nemohli být zároveň také lidem severočeských kostrových hrobů latenských s naprosto jinou úpravou a zcela odchylným pohřebním ritem. Také tato okolnost tedy ukazuje, že starověké *Boiohemum* nelze ztotožňovati s Čechami v dnešním jejich rozsahu, nýbrž že to bylo území částečně odchylné, které v nich zaujímalo jenom jižní a jihozápadní část, ale zato k němu patřila také ještě značně velká oblast mimo dnešní Čechy. Souvěká oblast latenských kostrových hrobů také ostatně nezaujímá jenom střední a severní Čechy, k nimž bylo jméno Bojů především připínáno, nýbrž rozkládá se v dlouhém územním pásmu od Durinska přes severní polovici Čech, horní Poodří a dnešní Moravu až do Slovenska. To je rovněž zřejmým a velmi výmluvným důkazem, že kostrové hroby v celém tomto dlouhém pásmu nemohly být bojské, a že tedy Bojové nemohli být trvale usídlení také ani ve středních a v severních Čechách.

Keltský lid, který nám po sobě zanechal kostrové hřbitovy v severní polovici Čech, na Moravě a v sousedních oblastech na západě, na severu i na východě, nebyli Bojové, nýbrž hercynští *Volkové Tektosagové*.

Tento keltský lid přišel do střední Evropy podle svědectví archeologických památek, jež nám zanechal ve svých kostrových hrobech, někdy v průběhu 4. století starého letopočtu a stal se pro historické osudy celé střední Evropy a jmenovitě její severnější části činitelem velmi důležitým, důležitějším, než byli jižněji (jz.) usídlení Bojové. Jeho historický význam nebyl až dosud světovou ani naší literaturou, která přisuzovala v našich končinách hlavní význam Bojům, dostatečně pochopen a oceněn. Máme jej však doložen několikerým způsobem.

Je to především svědectví *C. Iulia Caesara* (BG. VI. 24), který na doklad svého tvrzení, že Gallové byli v dřívějších dobách velmi stateční a sami dokonce útočili na své bojovné germánské sousedy (což v době Caesarově a Ariovistově bylo považováno za něco zhoľa nemožného a nemyslitelného), jmenuje Volky Tektosagy, kteří se kdysi vydali z východní Gallie na výboj do končin Hercynského lesa, dobyli a obsadili tam nejúrodnější končiny a udrželi se tam jako proslulí válečníci až do dob, kdy Caesar psal svou zprávu o nich.

Druhým výmluvným dokladem toho, jakého významu nabyli bojovní

Volkové po svém zaujetí nových sídel v myslích všech sousedních — rovněž bojovných — Germánů, je okolnost, že se jim stali hlavními představiteli všeho keltského světa a jejich jméno *Volk* (*Volc*) — *Valh* — *Valah* — *Valach* (a nikoli jméno Bojů!) se jim stalo synonymem pro Kelty vůbec! To je podle mého názoru naprosto rozhodujícím důkazem, že lidem dlouhého pásma latenských kostrových hřbitovů, jež zaujímalu prostor od Durinska až po Slovensko a přímo sousedilo s oblastí germánskou, nemohli být Bojové, nýbrž že jim musili být právě ti Volkové, jejichž jméno se stalo Germánům synonymem pro Kelty vůbec!

S tímto řešením otázky ethnické příslušnosti keltských kostrových hrobů v naší oblasti přímo nápadně souhlasí také sám obsah těchto hrobů, který se vyznačuje především dvojitým druhem nálezů, charakteristických pro kořistnické válečníky: v mužských hrobech (kterých je značně menší počet, protože muži — bojovníci — hynuli na válečných výpravách mimo svůj domov) jsou nejtypičtější částí nálezů zbraně, především dlouhé gallské železné meče a kopí, kdežto hroby žen — mnohem početnější — ukazují množstvím šperků pompésní nádherymilovnost jako příznačný doklad, že muži těchto žen dobývali na svých výpravách dosti bohaté kořisti.

A výmluvným dokladem pro názor, že lid kostrových hrobů latenských v našich zemích byl totožný s Caesarovými Volky, jejichž jméno se stalo sousedním germánským kmenům synonymem pro Kelty vůbec, je také neobyčejně silný vliv kultury tohoto lidu na hmotnou kulturu Germánů v Polabí a v Poodří, severně od našich zemí. Tento vliv byl tak veliký a trvalý, že jej můžeme sledovat i později, v době pozdněkeltské, kdy již polabští Germáni přešli z dřívější své defensivy do ofensivy proti keltským Volkům v severních Čechách, kde nám tito Germáni po sobě zanechali památky kultury t. zv. podmokelské (kobylské), a dokonce ještě i v rané době římské, kdy již tito Germáni zcela ovládli někdejší území českých Volků. Svědkem toho je především germánská keramika v hrobech na Pičhoře u Dobřichova, u Třebusic a jinde.

Lidem v těchto germánských hrobech římské doby pochovaným nebyli Markomani, jak se namnoze až dosud soudí (a to jak v odborné literatuře německé, která konservativně přejímá starší stanovisko, jež i tyto končiny přisuzovalo Bojům a po nich Markomanům, tak také v literatuře naší, dokonce i v našich školních učebnicích), nýbrž polabští *H e r m u n d u ř i*, kteří v těch končinách s obou stran severočeských hor vytvořili v první polovici 1. století našeho letopočtu pod vedením Vibiliovým silný stát, který na řadu desítekletí stabilisoval poměry v severních Čechách a v přilehlých končinách Saska a Durinska, a dopomohl tím germánské kultuře těch končin k vysokému rozkvětu.

Pokud se týká otázky, kde byla sídla Markomanů a Kvádů po jejich příchodu z Porýní do našich končin, byla již na ni dána odpověď výše v úvaze o správné lokalizaci Boiohema, kolébky hercynských Bojů, v níž byli od dob Marobudových usazeni Markomani. Podle uvedených svědectví souvěkých antických zpravodajů Strabona, Velleia Patercula, Tacita a Ptolemaia byla sídla Markomanů v dnešním rakouském Podunají mezi severním břehem Dunaje a Ptolemaiovým lesem Gabrétou = jižní částí Šumavy a přilehlými vrchovinami. Dále na východ v slovenském Podunají byla sídla Kvádů.

Osudy Volků usazených na Moravě se utvářely jinak, než tomu bylo u jejich soukmenovců v severních Čechách. Také u nich, jako u českých Volků, můžeme v době pozdnělatenské pozorovat odklon od dřívějšího válečnického způsobu života ke klidnějším formám zaměstnání. Věnovali se průmyslové a řemeslné výrobě, obchodu, a podle svědectví Tacitova (G. 43) dobývali železné rudy, aby pro svou výrobu získali potřebnou surovinu. Tato jejich hornická činnost byla snad také příčinou, že pro ně v antické literatuře zobecnělo jméno *Kotini* (z obecného *cotini* = *kovkopi*, srovnej jméno *κωτιναι* pro keltské doly u Strabona, III. 2. 3 — 142).

Kritický rozbor antických zpráv o Kotinech ukazuje, že stará lokalizace tohoto keltského kmene na Moravu, k níž dospěli už Mannert, Zeuss (který je správně pokládal za zbytek moravských Volků) a později Müllenhoff (až do doby, kdy přejal výše zmíněný posudek Suessův), K. Müller, Pič, Dvořák, Řežábek, Niederle, Zycha, Kauffmann, Bretholz, Gnirs, Schütte a jiní, je správná. Svědčí o tom jak zpráva Tacitova (G. 43), že *Kotini* sídlí východně od (jihočeských) Marsignů za zády Markomanů a Kvádů (t. j. severně od nich), tak také Ptolemaiova lokalizace *Kotinů* jižně od *Burů* (II. 11. 10), a s lokalizací na Moravu souhlasí také zpráva *Kassia Dion*a (LXXI. 12. 3) o plánu Marka Aurelia v době t. zv. markomanských válek, podle něhož měli být Markomani někdy roku 172 nebo 174 napadeni ze dvou stran, od jihu (jv.) Římany a od severu *Kotiny*, *Bury* a j.

O správnosti této lokalizace svědčí také neobvykle velký počet keltských osad při obou hlavních obchodních tratích, jež procházely Moravou od Dunaje na sever: při trati z Vindobony (Vídňě) cituje Ptolemaios (II. 11. 14, 15) v oblasti dnešní Moravy kromě římské *Félikie Meliodunum* a *Strevintu*, při trati t. zv. jantarové cesty z Carnunta k ústí Visly *Eburodunum*, *Karro-dunum* a *Setovii*.

A konečně s umístěním *Kotinů* na Moravu plně souhlasí také stav dnešních našich vědomostí archeologických, které dokládají nepřetržitý vývoj keltské kultury na Moravě od střední doby latenské až do konce pozdní doby keltské, která na Moravě podle dochovaných památek na keltských sídlišťích a v germánských hrobech i sídlišťích trvala nejen do druhé polovice 2. století

našeho letopočtu, do válek t. zv. markomanských, kdy podle zprávy Dionovy, výše citované, byli Kotini domněle vyhubeni, nýbrž dokonce ještě — zhruba — o dvě století déle, až do 4. století, kdy zanikají, jak se zdá, poslední stopy života moravských Keltů.

Postupem doby počali ovšem také do starého keltského území na Moravě pronikat jako cizí ethnické prvky Germáni a Slované. Pronikání obojího tohoto živlu na Moravu bylo vcelku, jak se zdá, klidné, bez náhlých výbojů a prudkých otřesů, jaké stihly keltské osídlení v severních Čechách.

G e r m á n i se tlačili do keltské Moravy jednak od jihu, z oblasti markomanské a kvádské, jednak — hlavně později, od 3. století našeho letopočtu — z oblastí severnějších, především z končin mezi Labem a Odrou. Dokladem toho je velké germánské pohřebiště u Kostelce na Hané z 3.—4. století našeho letopočtu, dále na jih pohřebiště u Šaratic a j.

V prvních dobách pronikali Germáni do keltského území jen prostou infiltrací v malých skupinách a žili také v keltských osadách, ať již jako svobodní nebo polosvobodní zemědělci a dělníci, či jako otroci, koupení Keltů na obchodních cestách v Germanii od jejich vlastních soukmenovců, kteří se podle zprávy Tacitovy (G. 24) rádi prodejem zbavovali krajanských otroků, získaných hazardní hrou v kostky. O tomto soužití obojího lidu ve starých keltských osadách svědčí přes dnešní málo uspokojivý stav bádání na starých keltských sídlištích především častý výskyt keltské i germánské keramiky v těchže osadách, při čemž germánská v ruce robená keramika, imitující keramiku keltskou, prokazuje zcela bezpečně, že obojí keramika pochází z téže doby a že tedy také její výrobci žili v téže době vedle sebe.

Tohoto — především pro chronologii pozdněkeltských osad tak nesmírně důležitého — faktu si dosud nikdo náležitě nepovšiml a po zásluze jej neoceníl.

Od 3. století našeho letopočtu rostl jak počet germánského obyvatelstva v starých osadách keltských, tak také počet nových osad čistě germánských. Původní germánská menšina obyvatelstva se postupem doby měnila ve většinu, také smíšené sňatky Keltů s germánskými ženami přispívaly po stránce populační k početnímu vzrůstání germánského živlu, neboť děti germánských matek mluvily a cítily germánsky, a tak původního keltsky mluvícího obyvatelstva stále více ubývalo, až konečně po době zhruba asi dvou století (ve 4. století našeho letopočtu) jeho poslední zbytky — pokud neodešly — zmizely v moři cizích přistěhovalců a byly jimi asimilovány.

Kdy začali Slované pronikat do keltského území na Moravě, není dosud archeologickými nálezy doloženo. Máme však pro to důležité doklady

historické, které nám jejich pronikání dokládají sice nepřímou, ale takovým způsobem, že o něm nelze pochybovat, a zároveň nám je také určují chronologicky. Jsou to jednak zprávy Klaudia Ptolemaia z první poloviny 2. století našeho letopočtu (II. 11. 13 a 14) o osadách *Kalisia* (dnešní Kališ) a *Asanka* (ze slovanského *Ľasanka*, někde v Nížkém Jeseníku), které nám dosvědčují, že již tehdy byly stálé slovanské osady při t. zv. jantarové cestě z Carnunta k ústí Visly, a z druhé polovice 1. století našeho letopočtu zpráva Pliniova (NH III. 146, srov. též Aurelius Victor, De caesaribus 40) o jezeře se slovanským jménem *Pleso* v Pannonii (v rukopise zkorumpováno v *Peiso* resp. *Pelso*, dnešní jezero Blatenské), která je důkazem, že již v této rané době proudili Slované z horního Poodří a Povislí na jih směrem k Dunaji a za Dunaj a byli již také v Pannonii usídlení. Protože tu nešlo o hromadné stěhování do dalekých zemí, nýbrž o pomalou a postupnou infiltraci, je zřejmé, že části tohoto slovanského lidu zůstávaly také v končinách, jimiž procházely, t. j. na východní Moravě v území jižně od Moravské brány a na území západního Slovenska.

A v této spojitosti je dojista velmi důležité, že se právě v končinách severovýchodní Moravy, mezi Moravskou branou a středním tokem řeky Vlárý, při staré „jantarové cestě“ v území, do něhož Ptolemaios umísťuje tři ze svých pěti moravských keltských měst (*πόλεις Eburodunum, Karrodunum, Setovia*), uchovalo až po naše časy keltské jméno Volků ve formě *Valach, Valaši*. Toto jméno je sice od druhé poloviny minulého století pokládáno za důkaz, že se naši moravští Valaši přistěhovali v pozdním středověku z Rumunska, ale jak dnes víme zásluhou D. Krandžalova, není tento výklad ani po stránce jazykové dostatečně odůvodněn. Krandžalov zjistil, že společný jazykový fond neukazuje na to, že by u moravských a rumunských Valachů šlo o lid téhož původu, a že tento společný fond jazykový je přímo mizivě malý: pouze 26 pasteveckých výrazů, které jsou společným majetkem všech karpatských pastýřů a mohly být moravskými slovanými Valachy přejaty také ze slovanského prostředí ze západní Ukrajiny.

Vzhledem k tomu, že dnes máme archeologickými nálezy doloženo, že poslední Volkové žili na Moravě ještě ve 4. století našeho letopočtu, a že z historických zpráv výše uvedených můžeme právem usuzovat, že východní Moravou již od 1. století našeho letopočtu procházely ethnické jednotky slovanské směrem k Dunaji a za Dunaj (kde jich bylo v Pannonii v okolí jezera Blatenského již kolem polovice 1. století našeho letopočtu usazeno tolik, že slovanský název jezera *pleso* byl Pliniem, resp. jeho zpravodajem považován za vlastní jméno tohoto jezera), a že tedy Slované, kteří při tom z té či oné příčiny — ať již jako zjednaní dělníci, pastevcí, či jako otroci, kteří byli moravskými Kelty koupeni — zůstali na moravském území, tvořili

již od těch dob na tomto území ethnickou menšinu, můžeme právem usuzovat, že již tato původní slovanská menšina, jež žila mezi keltskými Volky — Valachy (*Volc — Volch — Valch — Valach*), přejala toto jméno od keltské většiny obyvatelstva. Podobným způsobem přešlo také na příklad jméno *Venedů* na slovanské přistěhovalce v Povolí, jméno *Varnů* na slovanské přistěhovalce v oblasti východně od dolního Labe, jméno *Rujanců* na slovanské přistěhovalce na ostrov *Rugiů — Rugianu — Rujanů*, jméno *Suebů* na germánské přistěhovalce do území starých Suebů — lidu popelnicových polí mezi Labem a Odrou, atd. Ve všech těchto případech převzal nový lid jméno starých obyvatelů příslušného území již v dobách, kdy byl ještě v tomto území ethnickou menšinou. S postupným přílivem dalších přistěhovalců se z původní menšiny stala většina, starý lid svou zemi opustil nebo splynul postupem doby s lidem přistěhovalým a byl jím asimilován, ale jeho jméno podržel trvale lid přistěhovalý.

Tak tomu bylo podle mého soudu také s Valachy na východní Moravě. Již první slovanští přistěhovalci přejali jméno lidu, mezi nějž se dostali. Postupem doby jich přibývalo, ale jméno starého obyvatelstva se udržovalo dále i v době, kdy přistěhovalců bylo již více než starého lidu. Nový lid konečně zbytky starého obyvatelstva, pokud neodešly, pohltit a asimiloval. Pak již mluvilo všechno obyvatelstvo slovansky, ale podrželo i nadále jméno starého lidu. Kromě jména *Valach*, *Valaši* zbylo mu po starém keltském lidu i jisté procento keltské krve, které podnes koluje v jeho žilách a které mu dodalo jak po stránce fyzické, tak také po stránce duševní jeho specificky valašský ráz. V druhém směru je především známá lehká vznětlivost a výbušnost povahy našich Valachů jejich starým keltským dědictvím.

Pokud se týká rumunských Valachů, lze vznik jejich jména vysvětlit obdobným způsobem a z téhož pramene. Podle mého soudu je přejali od keltských Volků, usídlených v sousedním západním Slovensku, nebo jim bylo podle těchto Volků dáno jejich vlastními soukmenovci v době, kdy jejich předkové Dákové sídlili také na Slovensku. Když byli ze Slovenska vytlačeni sarmatskými Jazygy (*P l i n i u s*, NH. IV. 80) a germánskými Kvády, odešli do svých nových sídel v dnešním Rumunsku.

Zjištění, že keltský život ve střední Evropě severně od Dunaje neuhasl již v době kolem rozhraní letopočtů, jak se až dosud obecně mělo za to, nýbrž že trval (kromě západního Slovenska) především na Moravě dále, a to až asi do 4. století našeho letopočtu, je ovšem v naprostém rozporu s dosavadní běžnou archeologickou tradicí o posloupnosti kultur latenské a „římské“ a s vírou, že rozhraním mezi oběma byl přibližně rok 0, jímž skončil v našich zemích život Keltů a nastala germánská éra s markomanskou okupací Čech a s kvádskou okupací Moravy. Skutečný historický vývoj byl

ovšem, jak jsem ukázal výše, podstatně jiný a mnohem složitější. Jeho přesné vystižení a doložení je bohužel dosud velmi ztíženo tím, že veškeré dosavadní archeologické bádání bylo zatíženo neblahou tradicí o významu roku 0, přesto však již i dnes můžeme uvést množství dokladů, které ukazují stejně jako zprávy antických autorů, že keltský život na Moravě trval dále.

Je to především řada již dnes známých keltských, kelto-germánských i čistě germánských sídlišť a germánských hrobů, které nám pro to poskytly značně velký počet průkazných nálezů. A jejich počet jistě ještě velmi vzroste, až bude proveden náležitý systematický výzkum všeho toho velkého množství keltských nehrazených sídlišť, rozsetých po celé Moravě a zejména hojných v její střední a jižní části.

Doba kolem rozhraní střední a pozdní doby latenské byla důležitým mezníkem v životě našich Keltů. Tím, že ve válečných a kořistnických výpravách ztratila jejich pospolitost velkou část své válečnické šlechty, vprchala také jejich někdejší nebojácná útočnost a expansivní síla, ona *virtus*, kterou u nich Caesar jako mluvčí Říma tolik hodnotil. Tento proces byl ještě podporován tím, že se velká část jak zbývající šlechty, tak také ostatních svobodných Keltů dala jinými cestami, věnovala se průmyslové výrobě a obchodu jako jistějším a méně nebezpečnému zdroji bohatství a blahobytu. Aby si obojí zajistili, začali si moravští Keltové podobně jako Keltové v Čechách, v Gallii a jinde stavět opevněné městské osady, *oppida*, za jejichž hradbami měli lépe zabezpečen svůj majetek, získaný řemeslnou prací a obchodem, jakož i klid, který pro svou práci potřebovali.

Pro zajištění tohoto účelu zakládali svá *oppida* v místech přírodou chráněných, blízko surovinových základen (blízko ložisek železné rudy), pokud možná daleko od hlavních cest (dálkových tratí, pro něž byly voleny schůdné a pokud možná otevřené a přehledné končiny, kde bylo nejmenší nebezpečí náhlých přeпадů loupeživých tlup).

Dokladem toho je především hlavní moravské oppidum *Staré Hradisko* nad Okluky (u dnešní obce Malého Hradiska, okres Prostějov) v severní části Dražanské vysočiny.

Oppidum zaujímal plochu asi 37 ha. Městská osada byla vystavěna s obou stran hlavní cesty, jež tvořila hlavní osu oppida od západu k východu. Podle výzkumů J. Böhma neděla se výstavba osady uvnitř hradeb podle nějakého předem stanoveného jednotného plánu, nýbrž každý osadník stavěl, jak se mu to hodilo. Někde se chaty kupily těsně k sobě, jinde byly od sebe odděleny volnou prostorem a někdy i ploty, takže spíše činily dojem zemědělských dvorců než městských obydlí.

Podél hradeb byl ponechán volný pruh půdy pro možnost rychlého pohybu obránců města.

Celkový obvod oppida měří téměř 2400 m. Jeho opevnění nebylo úplně vybudováno. Hradby byly stavěny postupně v několika etapách a na místech nejvíce ohrožených, kde byly též dodatečně zesilovány. Nad strmými úbočími na jižní a východní straně oppida nebyly zatím zjištěny zbytky skutečných hradeb, nýbrž jen dvě až tři terasy nad sebou, až šest metrů široké, na nichž snad měly být hradby postaveny později. K tomu však již nedošlo.

Oppidum bylo zásobováno pitnou vodou ze dvou pramenů, které vyvěraly uvnitř hradeb města. Pokud tyto prameny nestačily, byla potřebná pitná i užitková voda opatřována jednak chytáním do kádí při dešti, jednak — a hlavně — dopravou z obou potoků, jež na severní, východní a jižní straně tekly pod svahy hradiště. Cisterny dosud na Starém Hradisku zjištěny nebyly.

Podle nálezů, učiněných v oblasti oppida, kvetla tu bohatá průmyslová a řemeslná výroba všeho druhu od velmi pokročilého hrnčířství přes obrábění kovů až k výrobě jemných kovových šperků, lití skla a výrobě náramků, ozdobných kroužků a j. z pestrobarevné skleněné pasty, emailérství, ražbě zlatých a stříbrných mincí atd.

Hojné nálezy kovových klíčů v keltských obydlích ukazují, že již bylo třeba zamykáním obydlí chránit soukromé vlastnictví před chtivými rukama jiných lidí.

K zániku oppida došlo asi někdy v průběhu I. století našeho letopočtu. Přesnější datování jeho konce není zatím před ukončením systematického výzkumu celého hradiště možné. Na rozdíl od keltského oppida u českých Stradonic, které bylo, jak se zdá, dobyto Germány (Hermundury), byl konec městské osady na Starém Hradisku, jak se zdá, klidnější. Její obyvatelstvo se patrně z obavy před útoky severnějších Germánů samo postupně uchýlilo dále na jih, snad na některé hradiště hlouběji ve vnitrozemí (Černov u Ruprechtova-Račic, Obřany u Brna a j.). Zbytky keltského obyvatelstva vytrvaly však podle dosavadních nálezů pozdní keltské keramiky na Starém Hradisku až do pozdní doby „římské“.

Z jiných moravských hradišť lze zatím přiznat charakter oppida podle výstavby jeho hradeb a rozložení pozdněkeltských nálezů po celé ploše vlastní osady toliko hradišti Č e r n o v u Ruprechtova-Račic (okres Vyškov). Také tato keltská hrazená osada byla založena v poměrně skryté poloze opodál hlavních cest v jižní části Dražanské vysočiny, asi 22 km na jih (jjz.) od Starého Hradiska. Opět poblíže ložisk železných rud jako surovinné základny. Osada byla vybudována na ostrožním výběžku zalesněného masivu, zvaného lidově Černovy. Půdorys hrazené osady v poloze „Na hradech“ má tvar nepravidelného trojúhelníka. Od plošiny hradiště vybíhá paprskovitě směrem jihozápadním, jižním a jihovýchodním několik hřbetů do údolí potoka Rakovce a jeho přítoku. Na severní straně chránila osadu dvě úzká předhradí, velmi silně opevněná dvojitými kamennými hradbami a příkopy.

Celková plocha tohoto oppida nebyla velká. Zaujímalá s oběma předhradími přibližně asi 4 ha půdy (přesnou číslici nelze udát, protože plocha druhého — zevního — předhradí je po stranách otevřena, jeho zevní opevnění není spojeno příčnými hradbami s opevněním vlastního oppida.

V pozdější (?) době byl učiněn pokus připojit k tomuto malému oppidu jako třetí předhradí velkou, k jihu se sklánějící plochu na svahu nad oppidem, rovněž opevněnou valy a příkopy. Tento podnik nebyl z příčin dnes blíže neznámých dokončen.

Pro zásobování oppida pitnou vodou sloužil pramen v rokli, kterou si jeho odtok vyryl na západní straně těsně pod hradbami osady. Jinak byl pro její obyvatele poměrně snadný sestup několika stezkami do údolí ke korytu potoka Rakovce.

Odborný systematický výzkum na tomto hradišti dosud proveden nebyl. Terénní průzkum, spojený s drobnou povrchovou sondáží, již jsem podnikl s pracovní skupinou prehistoriků brněnské university v letech 1950—1952, poskytl větší počet pozdněkeltských střepů, nalezených na celé ploše hrazené osady jako doklad, že tu skutečně šlo o keltskou osadu. Na to ukazuje také zbytek lícované zdi, který jsem zjistil ve zbytku vnitřní hradby osady.

Vedle střepového materiálu pozdněkeltského jsme sondáží získali také v ruce robené střepy germánské z pozdní doby „římské“, které svědčí o tom, že nějaký — jak se zdá, neveliký — počet Germánů, usídlený hlavně v jihozápadní části oppida, tu žil v jakési symbiose s Kelty. Některé ukázky této pozdní germánské keramiky, imitující tvarově i po stránce výzdoby výrobky keltských hrnců, dokládají zároveň, že keltské obyvatelstvo žilo na hradišti ještě alespoň ve 3. století našeho letopočtu.

Sondáž na ploše oppida zároveň také ukázala, že výroba keltských nádob, zdobených pod hrdlem oblými žebérky s vkolkovaným ornamentem v podobě řady obrácených C(∪∪∪), SSS, šikmých vpichů hřebenem, šikmých vrypů a podobně, dále řadami kroužků mezi horizontálními rýhami a j. pokračovala na Moravě i v době pozdněkeltské.

Zbytky železné strusky spolu s množstvím na kruhu robených střepů pozdněkeltských jsou dokladem, že v oppidu kvetla hlavně výroba domácího hrncářského nádobí a kovářství. Okolnost, že sondáž vydala kromě několika málo drobnůstek především jen drobné střepy, zároveň ukazuje, že osídlení oppida neskončilo náhle přepadem nebo jiným podobným katastrofálním způsobem, nýbrž asi ponaáhlym odchodem původního obyvatelstva, jež si s sebou odneslo a odvezlo všechn svůj majetek . . .

Kromě obou oppid, vybudovaných Kelty, se pozdněkeltské obyvatelstvo usadilo na řadě starších moravských hradišť, pocházejících z doby lidu popelnicových polí. K početněji zalidněným osadám toho druhu patřily přede-

vším osady na K o t o u č i u Š t r a m b e r k a (stará *Setovia*), na H o s t ý n ě (staré *Karrodonum* ?) a na H r a d i s k u u O b ř a n na pokraji dnešního Brna (*Meliodonum* ?). Méně početné stopy pozdněkeltského osídlení byly zjištěny na hradištích u S k r b n ě (mezi Olomoucí a Litovlí), na S t a r ý c h Z á m c í c h u L í š n ě (u Brna) a jinde.

Byla-li starší opevnění některého z těchto hradišť v době keltského osídlení znovu vybudována a do jaké míry, dosud zjištěno nebylo.

Na hradištích K l á š t o v ě u Vysokého Pole na Valašsku a na C h o c h o l e u Ochozu (severně od Starých Zámků u Líšně), která byla dříve pokládána za keltská, také dosud stopy keltského osídlení zjištěny nebyly.

Kromě oppid a osad v hrazených polohách bylo až dosud povrchovými sběry a pod. zjištěno také množství pozdněkeltských sídlišť v polohách nehrazených (srovnej str. 104—392).

O způsobu, jak naši Keltové b y d l e l i, nemáme historických zpráv a také archeologický výzkum této otázky nepokročil až dosud do té míry, abychom si o tom mohli učinit skutečně výstižnou představu. Vcelku lze říci, že naši Keltové stavěli svá obydlí analogickým způsobem jako Keltové v Podunají a v Porýní. Jejich domy měly zpravidla čtverhranný, pravoúhlý nebo alespoň pravoúhlému se blížící půdorys a měly dvě nebo i více místností. Kromě obydlí čtverhranných bylo pro hospodářské i jiné účely užíváno také chat okrouhlého nebo oválného půdorysu, zapuštěných do země.

Na Starém Hradisku, kde bylo až dosud nejodborněji pracováno a výsledky výzkumů byly alespoň souhrnně uveřejněny, byly zatím podle J. Böhma zjištěny dva typy staveb. K prvnímu typu patřily malé chaty o rozměrech 2:3 m, 3:5 m a podobně, zapuštěné do země, a to nejvýše do hloubky jednoho metru. Chaty kryla jednoduchá sedlová střecha, jež se opírala buď přímo o zem nebo o několik kolů, mezi nimiž byla jednoduchá stěna. Někdy byly stěny uplácány z hlíny v síle asi 60 cm na jednoduché sloupové konstrukci. U některých chat byla zjištěna i pultová střecha, sklopená jednou stranou až k zemi.

Druhý typ obydlí byl stavěn na povrchu půdy. Stavby toho druhu byly vesměs větší, až do rozměru 7:15 m i více. Měly pilířovou konstrukci jako v galském oppidu Bibracte (Mont Beuvray). Kůly byly umístěny jednou na vnitřní, podruhé na vnější straně stěny. U některých staveb byla mezi pilíře stěn zapouštěna také prkna jako dnes ještě u některých lidových staveb. Některé budovy měly podélné sedlové střechy, vzpírané ještě podle stěn, jiné měly střechy pultové, jejichž nosné trámy byly zapuštěny šikmo do země a zatíženy kládou, střechy částečně stanové konstrukce a pod.

Pro chaty na svahu byly odkopáním terénu upravovány rovinky (podia),

chráněné před přivaly dešťové vody stružkami, vyrýpanými na svahu nad nimi. Kamenné podezdívky stěn dosud na Starém Hradisku zjištěny nebyly.

Chaty oválného půdorysu byly na Starém Hradisku odkryty hlavně při starších výzkumech Lipkových a Snětinových. Oba tito archeologové zjistili, že při zřizování chaty byla půda vyhloubena až na skalnatý spodek, na němž pak byla z rozdělané hlíny udělána pečlivě vyhlazená rovná podlaha. Půdorys jedné z prokopaných chat byl čtvercový o stěnách asi 4 m dlouhých, jiná jáma měla tvar dlouhé elipsy a všechny ostatní měly půdorys kruhový o průměru obyčejně pod 4 m.

J. Böhm při svém výzkumu na Starém Hradisku zjistil, že při stavbách domů i hradeb bylo užíváno jakési základní míry (lokte) o rozměru asi 60 cm, nebo jejího násobku. Kola vozů na hradišti měla podle vyježděných kolejí rozchod přibližně 120 cm. Bylo by zajímavé zjistit, v jakém poměru byla tato délková jednotka k základní keltské míře, zvané *leuga*, která se v dobách, o něž nám tu jde, podle historických zpráv rovnala 1500 římských (dvoj-) kroků, t. j. asi našim 2100—2250 m. Skutečná délka *leugy* pravděpodobně již i tehdy v různých končinách kolísala podobně jako dnes (dnešní španělská *legua* měří na příklad 5572 m, argentinská *legua* asi 5 km, francouzská poštovní *lieue* 4 km, atd.).

Nálezy na hrazených i nehrazených osadách nám podávají výmluvně, i když ne vyčerpávající svědectví o ž i v o t ě a především o z a m ě s t n á n í našich Keltů. Ukazují, že moravští Volkové v dobách, o něž nám tu jde, přestali již být kořistnickými válečníky a stali se převážně profesionálními řemeslníky a obchodníky. Vedle toho pěstovali také zemědělství, jak dokládají nálezy zemědělského nářadí na Starém Hradisku, na Hostýně a jinde. Z průmyslových oborů přivedli k neobyčejně vysokému rozkvětu železářství a obrábění kovů vůbec. Praktické formy některých druhů nářadí a nástrojů, jež vynalezli Keltové, udržely se až podnes („ovčácké“ nůžky, nože, sekery a jiné).

Pro železářskou výrobu potřebný surovinný materiál jim poskytovalo množství rudných ložisek ve střední, severní, západní i jižní části země.

Vedle nejrůznějších druhů obrábění kovů pěstovali naši Keltové sklářství, emailérství, hrnčířství (výroba hliněných nádob na rychle rotujícím hrnčířském kruhu a jejich vypalování řemeslným způsobem v uzavřených pecích o vysokém žáru), truhlářství, tesařství, výrobu nástrojů a okrasných předmětů z kosti a jiné.

U některých výrobních odvětví, jako na příklad u předení a tkaní látek (plátna), šití šatů, výroby obuvi a jiných, nelze zatím podle nálezového materiálu bezpečně říci, bylo-li pěstováno po domácku, jako na příklad u Germánů, či také již řemeslně. Mletí mouky a pečení chleba bylo podle hojných nálezů

rotačních (dvojitých) mlýnů obstaráváno po domácku. Na Starém Hradisku zjistil J. Böhm také zvláštní mlýn na předhradí, kde bylo mletí obilí prováděno asi již také řemeslně.

Vedle řemeslné a zemědělské výroby se Keltové věnovali především obchodu. Obchodovali nejenom s vlastními výrobky, nýbrž pěstovali také meziobchod se surovinami a výrobky cizími. Jedním z nejdůležitějších předmětů tohoto meziobchodu byl podle množství nálezů na Starém Hradisku sambijský surový jantar, fosilní pryskyřice, dovážená z Pobaltí od ústí Visly a velmi ceněná v těch dobách v Itálii a v celé oblasti římské říše jako materiál pro výrobu šperků, okrasných předmětů, ochranných zdravotních amuletů a talismanů.

Aby se mohli své práci a obchodu klidně věnovat a zabránili přepadání svých obchodních karavan, platili moravští Keltové svým sousedům i jiným kmenům, jejichž územím jejich obchodní výpravy procházely, poplatky.

Z Ptolemaiovy Hyfégése se dovídáme, že územím moravských Keltů procházely dvě hlavní o b c h o d n ě t r a t ě, které spojovaly římské podunajské provincie s pobřežím Baltického moře, a to především t. zv. jantarová cesta, která vycházela z Carnunta, římského vojenského tábora na Dunaji, a šla přes východní Moravu do keltského *Eburoduna* (v okolí Uherského Brodu?), kde se spojovala s cestou z *Brigetia-Kelemantie* a pak šla dvěma větvemi přes *Karrodonum* (Hostýn ?) a *Setovii* (Kotouč u Štamberka) do horního Poodří a odtud přes *Kalisii* (Kališ) k ústí Visly.

Druhá obchodní trať vycházela ze staré keltské *Vindobony* (Vídňě), měla svou první stanici na půdě dnešní Moravy ve *Félikii* (Mušově) a pokračovala dále na sever přes *Meliodonum* (Hradisko u Obřan ?, Špilberk ?) a *Strevintu* nebo *Strevintii* (osada na „Nivách“ u Skalice poblíže brodu přes řeku Svitavu nebo některá jiná severnější osada na Malé Haně: Sudice, Vanovice, Velké Opatovice, Jevíčko, Chornice) k střední Odře a územím za ní k deltovému ústí Odry.

Vedle těchto hlavních, mezinárodních cest bylo ovšem na Moravě mezi jednotlivými keltskými osadami a tržišti množství cest spojovacích.

O způsobu, jímž bylo zboží obchodními karavanami dopravováno, nezachovalo se nám bližších zpráv. Vyježděné koleje na Starém Hradisku jsou sice dokladem, že vozů a patrně i kar bylo užíváno, ale nedovedeme zatím posoudit, bylo-li jich také užíváno při dálkových obchodních výpravách. Vzhledem k tomu, že se za tehdejších bezpečnostních poměrů, při nichž často šlo o to, aby výprava byla co nejpohyblivější a mohla vyvinout co největší rychlost, mám za pravděpodobnější, že při takových příležitostech bylo užíváno především koní a soumarů.

Pokud se týká lidí, kteří se těchto obchodních výprav zúčastnili, je pravdě-

podobné, že naši Keltové při nich — stejně jako v průmyslové výrobě a v řemeslnických dílnách — zaměstnávali nejenom své svobodné soukmenovce, nýbrž také lidi polosvobodné a otroky.

Tím se dostáváme k otázce společenského rozvrstvení obyvatelstva. Podle zpráv Caesarových o Gallech, které platí i pro naše Volky, přišlé ze staré Gallie, dělily se o všechen význam dvě vrstvy, a to válečnická šlechta — jezdcí (rytíři ve smyslu středověkém) — a kněžská kasta druidů. Ostatní svobodný lid neměl ve veřejném životě téměř žádného významu, nebyl přibírán k veřejným poradám a nelišil se mnoho svým životem od otroků. Byl-li tísněn příliš velkými dávkami (*tributa*) nebo utiskován mocnějšími, dával se dobrovolně do otroctví šlechtě, aby si získal její ochranu. Osud otroků byl u Keltů podle všeho stejně smutný jako u Římanů a v říši římské vůbec. Otroek byl prostě *mancipium*, bezprávný majetek svého pána podobně jako dobytek nebo jiná věc, jež pánovi patřila.

Privilegované válečnické šlechty ubylo častými výpravami do sousedních i vzdálenějších zemí postupem doby do té míry, že její zbytky od nich upustily a věnovaly se již v době pozdnělatenské podobně jako jiní svobodní příslušníci kmene obchodu a průmyslové výrobě, z níž bez námahy bohatly, protože všecku práci za ně obstarávali otroci a lidé polosvobodní.

Pokud se týká p a m á t e k h m o t n é k u l t u r y, chtěl bych se v tomto stručném přehledu zmínit alespoň o tom, co má zásadní význam pro otázku trvání keltského života na Moravě, pro otázku datování keltských osad, pro řešení otázky Keltové — Germáni atd.

Vedle spon je to především keltská a germánská keramika, jež nám skýtá po mnoha stránkách zajímavé poučení, a to jak ve smyslu pozitivním, tak také negativním.

Především bych tu chtěl upozornit na dávno pozorovaný fakt, že na Moravě máme sice z doby kolem přelomu letopočtů mnoho památek po Keltech, ale žádnou zcela bezpečnou památku po samostatném osídlení germánském. Tím se tedy poměry na Moravě velmi podstatně liší od soudobých poměrů v Čechách. Tím si také vysvětlíme nápadnou okolnost, že se na příklad typická germánská spona s očky z raného 1. století našeho letopočtu, v Čechách tak častá a oblíbená v polabské oblasti hermundurské, v dosavadních ověřených nálezech na Moravě vůbec nevyskytuje.

Keramika, nalezená na Starém Hradisku i v jiných keltských osadách na Moravě, jeví celým svým rázem, výrobou i výzdobou přímou souvislost s keramikou kostrových hrobů střední doby latenské a je proto také jedním z hlavních dokladů nepřetržitého osídlení Moravy týmž kmenem keltských Volků, který nám zanechal kostrové hroby střední doby latenské, až do pokro-

čilé doby římské. Pro datování délky osídlení jednotlivých keltských osad má z keltské keramiky největší význam především typická keramika jiříkovičká ze 4. století našeho letopočtu a dále dva druhy typicky keltských nádob: mísy s prstencovitým trupem (německy Ringschüssel) z 2.—3. století, a nádoby se širokým plochým okrajem, jež často nabývaly tvaru sudovitých zásobnic (něm. Krausengefäße) z 3.—4. století našeho letopočtu.

Pro řešení otázky, jak dlouho trvalo keltské osídlení Moravy, má při velkém nedostatku jiných datovacích pomůcek, především spon, kterých v keltských nálezích z mladších dob vůbec není, takže se zdá, že již přestaly být součástí keltského kroje, přímo neocenitelný význam ručně robená germánská keramika, pocházející ze smíšených kelto-germánských osad a imitující keramiku keltskou. Velikým počtem nálezů této keramiky je podán více než dostatečný důkaz o tom, že imitovaná keltská keramika je souvěká s imitující jí keramikou germánskou, datovanou jinými nálezy do 2., 3. a 4. století našeho letopočtu, což je zároveň také důkazem, že v těch dobách také ještě žili na Moravě keltští hrnčíři, kteří tu imitovanou keramiku vyráběli.

Výrobky germánských žen-hrnčířek napodobují jak starší jemnou keramiku keltskou s válečkovitě oblymi okraji, tak také její ven vyhrnuté zaoblené okraje, a často imitují také tvary výše zmíněných keltských mis s prstencovitým trupem a keltské nádoby s rozšířeným plochým okrajem. Kromě těchto druhů nádob staly se předmětem napodobování také keltské situšky z tuhé hlíny se zaobleným, ven přehnutým a střežovitě se svažujícím okrajem a svisle rýhovaným trupem.

Pokud jde o nálezy celky, je někdy dobrou pomůckou pro datování keltských nálezů i jiná typicky germánská ručně robená keramika 2.—4. století našeho letopočtu.

Z importované cizí keramiky je někdy pro nálezy celky dobrou datovací pomůckou také *terra sigillata* z porýnských dílen.

Totéž platí také o nálezích římských mincí, které jsou někdy důležitou pomůckou pro řešení otázky, jak dlouho byly osídleny keltské osady, v nichž byly mince nalezeny, často jsou dobrými doklady pro užívání starých obchodních tratí (na příklad cesty z Vindobony přes Félikii, Meliodunum a Strevintu do Kladska a k střední Odře atd., cesty z Carnunta do Eburoduna a dále do horního Poodří), pro datování germánských hrobů, jejichž obsah nám opět datuje výrobu keltské keramiky, atd.

Keltské mince mají se stanoviska sídelní archeologie svůj význam potud, že nám vedle keltské keramiky dokládají keltský původ řady osad, u nichž bychom v tom směru mohli být na pochybách, protože se v nich vyskytuje také keramika germánská. Pokud se týká ethnické provenienc

keltských mincí na Moravě, rozpoznal ji správně již Forrer, který t y t o mince označil jako kotinské. Protože Kotini antických autorů byli potomky hercynských Volků Tektosagů, třeba tedy moravské mince přičísti těmto Volkům, stejně jako keltské mince v středních a severních Čechách.

Z jiných nálezů bych se tu chtěl zmínit alespoň ještě o výskytu *stilů*, kovových nebo kostěných písátek jako dokladu o vyšší úrovni vzdělání našich Keltů. Jakým písmem psali moravští Keltové, není nálezy doloženo. Caesar (BG. VI. 14) nám zanechal zprávu, že gallští druidové užívají řeckého písma. Při trvalých obchodních a kulturních stycích našich Volků s jejich galskou pravlastí by na to bylo možno myslet i u nás. Na druhé straně blízkost římského Podunají a ochota, s níž Keltové v těch končinách přijímali římskou kulturu, činí pravděpodobnější myšlenku, že obojí postupem doby přiblížilo latinský jazyk a latinské písmo také našim moravským Keltům, kteří byli s římskými podunajskými provinciemi v čilých obchodních stycích. Znalost písma nebyla ovšem ani u našich Keltů obecně rozšířena, nýbrž byla pravděpodobně omezena na užší kruh lidí, především druidů, dále obchodníků a jiných příslušníků kmene, kteří přišli do bližšího styku s římskou kulturou a naučili se z praktické potřeby či z přirozené vlohy latinskému písmu nebo alespoň značkám pro římské číslice.

O tělesném rázu posledních Keltů na Moravě jsme velmi nedostatečně zpraveni. Přímých historických zpráv o nich není, a jejich obyčej spalovati své mrtvé připravil nás o korunní svědectví, jež by nám mohly podat somatické zbytky v kostrových hrobech. Jsme tedy po té stránce odkázáni především na zprávy antických spisovatelů o Gallech, s nimiž byli naši Volkové blízcí příbuzní. O Gallech svědčí řada těchto zpravodajů — Caesar, Strabon, Diodoros, Vergilius, Silius Italicus, Ammianus Marcellinus — souhlasně, že byli vysokého vzrůstu a světlé pleti s modrýma očima a s plavými vlasy. Nevíme ovšem, jaký vliv mělo na naše Volky míšení se starším obyvatelstvem, jež si podmanili, ale vzhledem k tomu, že větší část tohoto obyvatelstva pocházela, jak se zdá, z lidu popelnicových polí t. zv. lužicko-slezských, jehož míšení s germánskými přistěhovalci v severnější oblasti mezi středním Labem a střední Odrou vedlo ke vzniku germánských Svěbů, kteří se v očích antického světa stali přímo představiteli Germánstva v dobách, o něž nám tu jde, a kteří byli rovněž vysokého vzrůstu a světlé pleti, můžeme z toho uzavírat, že starý indoevropský lid popelnicových polí (t. j. staří, původní indoevropští Suebové) byl podobného tělesného rázu jako Gallové a Germáni, a že tedy také jeho míšení s moravskými Volky nevedlo k nijakým velkým změnám v tělesném vzezření jejich potomků.

To platí především o Keltech, usídlených zhruba v severní polovici Moravy. V jižní části Moravy se Volkové smísili s lidem kultury t. zv. horá-

kovské, na jehož vývoj mělo podstatný vliv dědictví po starém lidu podunajské oblasti mohylové. Po tomto lidu snad podědili jihomoravští Keltové temný typ (hnědé vlasy, hnědé oči), který od nich přešel později míšením i na germánské a slovanské přistěhovalce.

Údaje historických zpráv o vysokém vzrůstu Keltů potvrzují také došedlé výsledky výzkumů na našich pohřebištích s latenskými kostrovými hroby, a týž obraz podávají také nálezy v keltských hrobech v někdejší severovýchodní Gallii, odkud se keltští Volkové do našich končin přistěhovali.

Na soudu per *analogiam* jsme odkázáni také v otázce náboženských kultů a obřadů moravských Volků. Naše situace je opět usnadněna tím, že tu jde o potomky Volků, kteří se přistěhovali z Gallie a přinesli si do našich končin náboženskou představu běžnou v Gallii. Proto platí o nich totéž, co píše Caesar o Gallech vůbec. Náboženství Gallů vybudovala kněžská kasta druidů, která ovládala život jak v Gallii samé, tak také v zemích, do nichž se Gallové vystěhovali. Druidové byli prostředníky mezi bohy a lidmi, určovali obsah i způsob kultu jednotlivých božstev, konali veřejné i soukromé oběti, byli uznávanými soudci a rozhodčími ve všech soukromých i veřejných sporech a měli rozhodující vliv na výchovu mládeže.

Své náboženské učení obklopili nymbem tajemnosti. Proto odmítali o něm psát a jejich žáci se mu musili učit z paměti. Caesar (BG. VI. 14, 17) připomíná z jejich učení kromě nauky o nesmrtelných bozích a jejich moci především nauku o lidské duši a jejím stěhování. Duše podle učení druidů nezanikají s tělesnou smrtí, nýbrž stěhují se do lidí jiných.

Božstva, jež Gallové uctívali, připomíná Caesar podle obsahu jejich kultu a dává jim podle své *interpretatio Romana* jména analogických bohů z mytologie římské. Vypravuje, že Gallové nejvíce uctívají *Mercura*, kterého považují za původce všeho umění, za ochránce cest a za nejmocnějšího podporovatele obchodu a získávání peněz. Jemu bylo věnováno nejvíce soch. Vedle něho uctívali Gallové podle Caesara především *Apollina* a *Marta*, *Jova* a *Minerva*, *Apollon* (keltský *Grannus*) měl podle jejich víry obdobně jako u jiných národů moc léčit a zahánět choroby. *Minerva* byla ochránkyní umění a řemesel, *Jupiter* byl ctěn jako vládce bohů a *Mars* jako bůh války.

Kromě těchto bohů uctívali Keltové ještě řadu jiných božstev a nadpřirozených bytostí, jako byla na příklad *Sirona*, bohyně lékařství a ochránkyně teplých pramenů, *Visuna* (*Vesuna*), rovněž bohyně lékařství, *Visucius* a *Teutates*, bohové obdobní římskému *Mercuriovi*, *Rosmerta*, často společnice *Teutatova*, *Epona*, ochránkyně koní, *Cernunnos*, starokeltský bůh, zobrazený na obětním kotli gundestrupském v sedící poloze se zkříženýma nohama a s korunou jeleních parohů, držící v ruce

hada, Sulevia a jiné Matres nebo Matronae, ochránkyně mateřství, nymfy pramenů Meduna, Vercana, a j.

Jak velký byl význam kněžské kasty druidů a vliv jejího učení, toho výmluvným dokladem je také radikální změna pohřebního ritu, k níž došlo v celém keltském světě. Nová nauka druidů o stěhování duší zemřelých do jiných živých lidí způsobila, že Keltové ztratili dotavadní víru v další posmrtný život zemřelých. Bezduché mrtvoly zemřelých, jejichž duše přešly do jiných lidí, přestaly být pod vlivem této druidské nauky předmětem dalšího uctívání a staly se patrně spíše předmětem pověrečného strachu. Nebyly proto již (po uplynutí určitého přechodného stadia) pochovávány s dřívější pietou do země s bohatými milodary, nýbrž byly prostě ničeny ohněm, a to tak důkladně, že se to patrně dalo v uzavřených pecích o vysokém žáru. Jejich popel byl snad jako bezcenná věc rozptýlován, rozhazován do vzduchu či do tekoucích vod, nebo byl nasypáván do prostých mělkých jamek v zemi bez jakýchkoli milodarů nebo jen s několika symbolickými střípky, které byly už jenom dokladem konservativnosti lidských zvyků a snad někdy také dokladem pověrečné bázně, jíž se živí pozůstalí přes všechna poučení druidů nemohli zbavit.

To je stav, s nímž se v době, o níž nám tu jde, setkáváme také na Moravě. Již na jejím počátku vidíme, že keltské obyvatelstvo opouštělo svůj někdejší obřad pochovávání mrtvých s jejich zbraněmi a zbrojí nebo se šperky a s jinými milodary do hrobů, zapuštěných hluboko do země, a přešlo ke spalování těl zemřelých. Tato změna pohřebního ritu způsobila, že nám po nedlouhé době pojednou mizí stopy po všem tom početném keltském lidstvu, o němž nám tak výmluvně svědectví podávají jeho kostrové i žárové hroby ze starších dob. A přece máme právě na Moravě zachováno na sídlišťích velké množství dokladů o tom, že keltské lidstvo tu žilo stejně jako v galské pravlasti ještě po celá staletí dále...

Postupné mizení těchto dokladů i na sídlišťích je ovšem dokladem, že toto pozdní keltské obyvatelstvo kráčelo vstříc svému zániku. První pohroma je stihla v době t. zv. markomanských válek v druhé polovici 2. století našeho letopočtu, když Kotini porušili slib, daný Marku Aureliovi, že mu pomohou v boji proti svým sousedům Markomanům, a když dokonce Markova vyslanec Tarrutenia Paterna, který přišel, aby jim připomněl jejich slib, podle slov římského historika Diona „hrozně potupili“. *Kai μετὰ ταῦτα ἀπόλοντο* — „a potom zahynuli“. Těmi několika stručnými slovy uzavírá Dion jejich historii.

Trestná výprava, kterou proti nim vyslal Marcus Aurelius, však přece jen svůj úkol, vyjádřený slovy Dionovými, zcela nesplnila. Archeologické památky z řady keltských, kelto-germánských i snad čistě germánských osad

a z germánských hrobů dokazují, že se zbytky Volků — Kotinů udržely na Moravě až do IV. století, kdy, jak se zdá, pozvolna zanikly v přívalu germánských a slovanských přistěhovalců. Jejich staré jméno Volků žije však na Moravě ve jméně slovanských Valachů podnes.